

Osemurni delavnik v rudnikih.

Spisal A. Božič.

Stavka avstrijskih premogarjev na Češkem in Moravskem v januarju, februarju in marcu t. l. — stavkalo je včasih do 70.000 delavcev — je bila največja, kar jih je bilo kdaj na evropskem kontinentu.

O podrobnosti stavke govoriti, ni moj namen: ne bom razpravljal o učinkih in posledicah stavke sploh in takratne stavke še posebej, akoravno bi se dalo o tem marsikaj povedati. Hočem kar preiti na predmet sam.

Za uvod mi dovolite le nekaj splošnih opazk iz teoretičnega narodnega gospodarstva, katere so ravno v ožji zvezi z našim predmetom o osemurnem delavniku v rudnikih.

Stroški dela so produkt iz razmerja med delavnim časom, delavčevo mezdo in proizvedenim delom.

V poštev pridejo prvič stroški, nastali iz tega, kar se neposredno izda za delavca, oz. za njegovo moč, da proizvede določeno množino dela, n. pr. 1 *m* stot premoga, 1 *m* sukna, ali pa za čas, v katerem da na razpolago svojo moč delodajalcu. To je delavčeva mezda, katero dobiva ali od časa kot dnevno, tedensko ali mesečno mezdo, ali pa od množine proizvedenega dela kot mezdo od kosa.

Na videz so ti stroški tem večji, čim višje so mezde, in obratno. Temu pa ni povsem tako. Kajti v slučaju časovne mezde se moramo ozirati tudi na množino proizvedenega dela. Ako pridela delavec z dnevno mezdo 4 K dvakrat toliko, kakor če mu plačaš na dan samo 3 K, so v prvem slučaju stroški od dela mnogo manjši. Ravno tako se mora pri mezdi od kosa vpoštevati čas, katerega rabi delavec za določeno število kosov.

V račun prideta torej drugič čas in množina dela. Kajti vsi oni stroški, katerih velikost provzroča čas, so tem večji, čim več časa preteče. To velja n. pr. za obrestovanje naloženega kapitala. Ako se proizvaja ista množina dela v krajšem času, se kapital bolje, ker hitreje obrestuje. Čim bolj se izrabi in porabi stroj, čim več se z njegovo pomočjo proizvede, tem hitreje se amortizuje v stroju naloženi kapital. Enakó zasluži delavec, ki ima mezdo od kosa, tudi pri manjši mezdi več, ako je spreten in marljiv in v določenem času

več proizvede, kakor pa len delavec, ki proizvede v istem času manj, čeravno ima višjo plačo kakor prvi.

Mislili bi pa, da je to razmerje med delavnim časom, delavčevo mezdo in množino produktov sledeče: Čim dalje časa se dela, in čim manjša je mezda, tem več se pridela podjetju v korist. Posebno v še nerazvitih gospodarstvih se kaj rado veruje v resničnost takega razmerja. Pa izkustvo ga ne potrjuje. Ampak ravno nasprotno je res: čim krajši je čas za delo (do določene meje seveda), in čim višje so mezde, tem več se proizvede, to se pravi: stroški za proizvodnjo enote kakega produkta (1 *q* premoga, 1 *m* sukna) so tem manjši, čim manj časa delavec dela in čim večji je njegov zaslužek.

Vzroki te prikazni so: 1. Skrajšanje delavnega časa provzroči, da zbere delavec v prostih urah več moči za delo, da postane krepkejši, sposobnejši za delo, vedrejši na duhu in močnejši na telesu, tako da more v razmerno krajšem času proizvajati ravno toliko kakor prej v daljšem ali pa še več.

2. Zvišana plača omogoči delavcu boljše življenje, mu izboljša življenske razmere, delavec si lahko privošči več in boljše hrane. in njegova moč se pomnoži.

3. Obenem provzroča krajši delavni čas in višja mezda bolj gospodarstveno proizvodnjo — mnogokrat iznajdbe, in navaja siloma k izpopolnjevanju uprave podjetja.

Dosedanja izvajanja v tem razmerju med časom dela, delavsko mezdo in produkcijo naj podprem nekoliko z dokazi.

I. Razmerje med delavsko mezdo in produkcijo. — Ko so v nebrojnih stavkah zahtevali delavcivedno višje mezde, so se izgovarjali delodajalci na različne načine; posebno so še poudarjali to, kar se še vedno od te strani sliši, da ima namreč zvišanje mezde ravno nasprotni učinek; ne da bi postali delavci marljivejši, postanejo malomarni, leni in še manj pridelajo nego prej pri nizki mezdi. Da je nekaj na tej trditvi resnice, temu ne moremo oporekati, ker je psihologično popolnoma utemeljeno. Daj človeku več denarja, in postal bo razsipen in bo užival v protirazmerju z dohodki. To dejstvo lahko opazamo pri vseh slojih. Ne moremo pa trditi, da je ta prikazen tako splošna, da bi veljala za vse ljudi. Večina onih, ki pridejo do boljšega zaslužka, ve to ceniti in uredi svoje nove življenske razmere tako, da si osigura trajno boljši obstanek. Če pa se že pri posameznih pokaže vsled večjih dohodkov razsipnost, traja ta le tako dolgo, dokler se nove razmere ne uredi.

Da zvišana plača dobro vpliva na proizvodnjo in delavce, je ravno tako stara resnica, potrjena po izkustvu najboljših narodnih gospodarjev, teoretikov in praktikov, kakor je star, pa neopravičen ravnokar omenjeni ugovor. Že Adam Smith pravi v svoji knjigi: »O bogastvu narodov« (8. pogl. 1. knjiga) doslovno: »Visoka mezda je izpodbuda k pridnosti. Kakor pri vsaki človeški lastnosti, tako je tudi v podjetju pridnost tem večja, čim več je takih izpodbud. Čim več ima delavec hrane in čim boljša je, tem večja je njegova telesna moč; tolažljivi up, da si more izboljšati svoj stan in na svoje stare dni živeti udobno, navaja delavca, da tem bolj izkorišča svojo moč. Zato vidimo, da so delavci v onih podjetjih, kjer so mezde visoke, delavnejši in pridnejši, kakor v onih, kjer so nizke. Bolj torej na Angleškem in Škotskem, bolj v obližju velikih mest kakor v oddaljenih krajih. Nahajajo se seveda tudi delavci, ki tri dni v tednu lenuharijo, če v ostalih toliko zaslužijo, kolikor je potrebno za življenje. Pa to so izjeme. Ravno nasprotno: Delavci, katerih mezda se ravna po proizvedenem delu, mnogokrat celo preveč delajo, da, do uničenja svojega zdravja. (Citat iz: Brentana, »Ueber das Arbeitsverhältniss von Arbeitslohn und Arbeitszeit«, Leipzig, str. 12.). Skoraj enako trdi Macculloch, katerega ne moremo prištevati prevelikim prijateljem delavstva, v svojem delu: »Principles of Political Economy« (citat v že omenjeni knjigi: Brentano, str. 13.): »So li Irci, Poljaki in Indijci pri nizkih mezdah delavnejši? ali provzroča pri Amerikancih, Angležih in Holandcih previsoka plača lenobo? Izkustvo vseh narodov in vseh časov nam kaže, da so ravno visoke mezde obenem najboljše izpodbuda k neprestanemu in previdnejšemu delu in najboljše sredstvo, pridobiti delavstvo za one (institucije) naredbe, pod katerimi živi.«

Kakor navedena dva imenitna narodno-gospodarska teoretika izražajo se več ali manj vsi drugi, tudi oni, ki zastopajo pred vsem koristi podjetnikov. Tudi praktiki so tega mnenja, med njimi še posebno znani svetovni železniški podjetnik lord Brassey, ki je imel priliko, opazovati pri svojih podjetjih delavce najraznovrstnejših narodov in narodnosti; povsod je našel potrjen naš stavek, da čim višje so mezde, tem večja je delavnost delavčeva, tem manjši so razmerni stroški.

*

Ker ni moj namen, dokazovati razmerja med mezdo in produkcijo, naj zadostujejo te splošne opombe. Moral pa sem omeniti

to razmerje in se malo dalje z njim pečati, ker je v zvezi z onim razmerjem, katero dokazati je moja naloga, namreč, da se v razmeroma krajšem času pridela ravno toliko ali še več kakor v daljšem. In ko bomo videli, da je tako razmerje med delavnim časom in proizvajanjem resnično in pravo, potem še bo treba določiti, je li osemurni delavnik v rudnikih mogoč.

*

Ko so vpeljali v štiridesetih letih na Angleškem mesto 12urnega delavnika 10urnega, so ropotali kakor letos povodom premogarske stavke pri nas v Avstriji tudi tam podjetniki z vsemi mogočimi in nemogočimi dokazi in sredstvi proti uzakonitvi 10urnega delavnika in govorili o nemožnosti tekmovanja z industrijo in trgovino drugih narodov, o porušenju domače produkcije i. t. d., prorokujoč Angleški finančni ruin. Zvesti pomočniki (teh) podjetnikov so bili teoretiki menčestrške šole. Tako so trdili n. pr., da se ravno v zadnjih dveh delavnih urah proizvaja za podjetje, v ostalih 10 urah pa se proizvede komaj toliko, da se pokrijejo stroški. V Menčestru zbrani narodni gospodarji so poslali zbornici, ko je razpravljala o 10urnem delavniku, obširno peticijo, katera je obsegala sledeče točke:

1. Deseturni delavnik provzroči zmanjšanje proizvodnje. 2. V istem razmerju bi se zmanjšala vrednost industrialnega (obrtniškega) kapitala. 3. Znižati se bode morala mezda — 10urni delavnik je torej v škodo delavcem. 4. Delo se bode podražilo in s tem preti domačemu obrtu v tekmovanju s tujo velika nevarnost. — Pa tudi ta protest ni hasnil. Angleška zbornica je uzakonila 10urni delavnik.

Posledice te uzakonitve nam kaj dobro popisuje Ernest pl. Plener v svoji knjigi o obrtniški postavitvi: »Podaljšanje delavnika ni obenem že zvečanje produkcije posameznega delavca. Mlad delavec pridela, če ni vsled prevelikega napora že utrujen, v krajšem času isto, včasih še večjo množino, in to vsled splošno uvedene mezde od kosa.« Sčasoma so priznali tudi podjetniki, da je zanje 10urni delavnik večje vrednosti in ugodnejši kakor prejšnji 12urni. Delavci ne lenuharijo več toliko, so mnogo pridnejši in vztrajnejši pri delu, gredo z večjim veseljem na delo in več zaslužijo kakor prej pri 12urnem delu. Mesto pričakovanih slabih posledic se je zvečala telesna, moralna in duševna moč delavstva in s tem zvečala tudi sposobnost pri obrtu. — Ko so potem uveljavili 10urni delavnik — prej samo v rudnikih — za vse obrte in uvedli v rudnikih postavno 9urni delavnik, se podjetniki po izkušnjah z 10urnim delom niso več upirali

— v novejšem času so uvedli 8urni delavnik, in vendar s tem angleški obrt ni trpel. Ostal je še vedno največji in najnevarnejši tekmovalec vseh drugih držav, čeravno se tukaj drže še dandanes podjetniki krčevito neresničnega, ker od izkušenj nepotrjenega stavka, da čim manjše so mezde, in čim daljše je delo, tem manjši so stroški in tem večji dobiček.

Isto, kar smo tukaj navedli iz angleške obrtniške zgodovine, isto velja za države na kontinentu, tudi za Avstrijo. Tudi pri nas uzakonitev 10dnevnega delavnika ni povzročila nikake škode, pač pa vidimo, da naš obrt, posebno železni in premogarski raste in se vedno lepše razvija.

*

Osemurni delavnik.

Izkustvo kaže, da se v nekaterih produkcijskih panogah, v onih s težkim in nevarnim delom, kjer treba posebne moči, posebne pazljivosti, posebno še v rudnikih pod zemljo prav lahko uvede 8urni delavnik v prid ne samo delavcem, ampak tudi podjetništvom.

Ker je vprašanje, ali se naj uvede v kaki obrtni panogi 8urni delavnik, pred vsem praktičnega pomena, hočem v dokaz, da se tak delavnik lahko uvede, pred vsem navesti nekaj izkustev. Merodajno v tem oziru je mnenje lorda Brasseyja, katerega smo že enkrat omenili. V knjigi, kjer popisuje svojega očeta in svoje izkušnje, navaja poleg drugih sledeče slučaje: 1. Rok za dogotovljenje železnice Trent-Valley je potekal. Da bi čim prej dovršil progo, je uvedel mesto ene same skupine delavcev dve in skrajšal 10urni delavnik za dve uri. In pokazalo se je, da sta obe skupini vsaka zase v osmih urah več storili kakor prej v desetih. 2. 22. prosinca 1872. 1. so zmanjšali v tovarni za stroje podjetnikov: Ramsone in Sims v Ipswichu delavni čas od $58\frac{1}{2}$ ur na 54 ur. Delo delavcev se je v tem krajšem času razmeroma tako zvečalo v intenzivnosti, da so zvišali parno silo gonilnih strojev za 12—15%. 3. V Northumberlandu in Durhamu znaša delavnik premogarjev komaj 7 ur, vlnod in izhod všteta, deloma samo 6 ur, in to po prostovoljni uredbi podjetnikov. Vsak rudar — in teh je okoli 70% — dela v celem samo $6\frac{1}{2}$ ure. Vendar pa se dnevno proizvodnje ni skrčilo v razmerju 8 : 7, ampak le od 5·77 ton na dan v letu 1871. na 5·70 ton v letu 1892. Od tega časa se je razmerje celo izboljšalo. Akoravno znaša v Südwalesu delavnik 12 ur (1871) in v Northumberlandu samo 7 ur, je izračunal Sir George Elliot, eden največjih angleških rudniških podjetnikov, da dobava

premoga stane ondi 25⁰/₀ več kakor tukaj. Seveda so v Northumberlandu delavci zelo spretni in pridni.

Na podlagi svojih izkustev priporoča Brassey splošni 8urni delavnik ne samo v rudnikih, ampak za vse obrte.

Kakor smo omenili, je le vprašanje izkustva, ali se sme delavnik skrajšati na osem ur. Pri odgovoru na to vprašanje je treba pred vsem gledati na delavsko moč, na pridnost in vztrajnost delavcev, na proizvajano množino blaga, na rudnike, lahkoto ali težkočo dobave rudnin. Oni bo vedno prevladoval v obrtu, katerega delavci so najboljši, to se pravi, katerega delavci največ glede množine in najboljše glede kakovosti proizvajajo. In če je mogoče doseči isti rezultat v osmih urah, naj se uvede 8urni delavnik, in naj se obenem, če mogoče, zviša plača. Z boljšimi pogoji se da mnogo več doseči. V zadnjih letih se je izboljšala in izpopolnila tehnika, in sicer tudi v rudnikih. Nove priprave so se izumile, novi stroji uvedli, uprava podjetja je postala mnogo izboljša kakor je bila takrat, ko je pisal knjige in zidal železnice imenovani Lord-Brassey. Nova tehnika — kjer jo že imajo uvedeno — omogoči, da se lahko več spravi na dan, posledica temu je pa večji dobiček podjetij. Že to dejstvo samo zadostuje, da se lahko skrajša delavnik. Kjer tega prostovoljno nočejo podjetniki storiti, kjer nočejo skrbeti za boljšo upravo svojih rudnikov in zaradi tega ne morejo ali nočejo skrajšati delavnika, tam jih naj postava k temu prisili. Država je dolžna ščititi delavce, ki imajo že itak napram svojim delodajalcem dosti slabo stališče, skrbeti za telesni blagor delavstva, ker ima tudi ona od tega veliko korist.

Pa tudi iz človekoljubnih vzrokov bi se moral skrajšati delavnik tam, kjer je to mogoče in ni na škodo proizvajanju in obrtu, posebej pa še v rudnikih. Pomisliti je treba le na premnoge nevarnosti, ki pretijo v jami ždečemu premogarju. Sključen ali iztegnjen leži v svoji luknji in kljuje in seka s kladivom ali sekalcem. Slab zrak, napolnjen s škodljivimi plini in snovmi, diha v sebe. Vsak čas je v nevarnosti, da ga usmrte vetróvi ali pa se podre na njega stena. V vodi mora stati včasí, in revmatizmu in prsnim boleznim le redko uide. Statistika tukaj dovolj jasno govori. Poleg vse tehnike pa se nevarnosti niso izdatno zmanjšale, ker se le iztežka ali pa sploh ne dajo odpraviti.

Zato so pa iz navedenih vzrokov v rudnikih v nekaterih državah že uvedli 8urni delavnik — in to na Angleškem in na Belgijskem, pa tudi na Francoskem in Nemškem, če ne povsod, pa deloma. Kako je v tem oziru na Avstrijskem, hočem v naslednjem razpravljati.

*

V Avstriji je 8urni delavnik uveden le v dveh ali treh rudnikih. Je li mogoče ga vpeljati v vseh rudokopih? Na to vprašanje odgovarjamo s pogojnim »da«, in sicer iz sledečih vzrokov:

1. Za časa letošnje premogarske stavke v Avstriji so se začeli gibati tudi premogarji na Nemškem, posebno v Waldenburškem okrožju. Zahtevali so kakor Avstrijci 8urni delavnik, in v medsebojnem dogovoru med odposlanci delavcev in delodajalcev se je določilo, da se uvede od 2. aprila l. l. 8urni delavnik v Waldenburških rudnikih (*Arbeiter-Zeitung*, 15. febr. 1900). Obenem so se zvišale mezde. V pruskih državnih (premogokopih) rudnikih je vpeljala država l. 1889. mesto deset- in enajsturnega dela 8urno. Delavni čas se je skrajšal za 25—36%, proizvodnjo posameznega delavca le za 10—15% v letu 1891.; ta diferenca se je sedaj, če se ne motim, že poravnala. Določnih dat nisem mogel dobiti v roke. Rudniki ne delajo z izgubo, ampak neso še precej dobička. Na Saskem so v enem in istem okrožju osem-, deset- in dvanajsturni delavniki, dokaz, da je 8urni delavnik mogoč in selahko vzdrži tudi poleg 9urnega, akoravno so rudniki v rokah različnih podjetnikov in je tekovanje mnogo hujše. Če se pa 8urni delavnik obnese na Saksonskem in Prusko-Šleskem, je tudi mogoč na bližnjem Moravskem in Češkem.

2. Da bi bil tudi v Avstriji 8urni delavnik ne samo delavcem, ampak tudi podjetnikom v korist, priznavajo nam izvedenci. Tako piše W. Jičinsky, c. kr. svetnik in osrednji ravnatelj, v svoji knjigi: *Bergmännische Notizen*, str. 148.: »Po mnogem zaupnem opazovanju se je dognalo, da dela v 10urnem delavniku le pridnejši in spretnejši delavec 8 ur, večji del delavcev pa poprečno le 7 ur. Naobražen in spreten delavec lahko brez prevelikega napora dovrši v 6 urah isto, kar navaden delavec v osmih ali desetih, in možno bi bilo, preiti takoj in brez težav na 8urni delavnik, ako bi imeli na razpolago same inteligentne in pridne delavce . . .« S tem pa, da bi se že sedaj uvedel 8urni delavnik v rudnikih, bi se dala delavcem priložnost, se izobraziti, bi bilo brez velike izgube mogoče, si ustvariti pridne, izobražene in dobre delavce. Delavci bi bili prisiljeni, delati boljše in hitreje, če bi hoteli ostati pri istem zaslužku, kakor so ga imeli doslej. Počasi bi spoznali in vedeli ceniti 8urno delo tudi oni delavci, kateri še dosedaj tega ne izprevidijo. Tudi rudarska oblast je že predlagala 8urni delavnik, in sicer je l. 1870., torej pred onim velikim polomom l. 1873. priporočalo ga celovško rudarsko glavarstvo.

3. Osemurni delavnik je bil že v Avstriji pred letom 1873. precej časa vpeljan ravno v onih rudnikih, kjer se sedaj morajo delavci najbolj boriti za njega. Tako v rudnikih Severne železnice, Rothschilda,

Lariša, Vilčka i. t. d. Sedaj n. pr. še obstoji v rudnikih »Rosičke rudarske družbe«, kjer so ga že pred kakimi desetimi leti uvedli.

4. Ko bi znašalo delo v rudnikih res v celem 10 ur, bi bilo umljivo, zakaj se drže podjetniki s tako krčevitostjo 10urnega delavnika. Na enketi, sklicani začetkom meseca marca od socialno političnega odseka državne poslanske zbornice, se je izrazil o delavnem času dr. Fillunger sledeče: V ostrovskega okrožju je uveden 10urni delavnik, vračunjena vhod in izhod, torej od trenutka, ko nastopi rudar pot v jamo, do trenutka, ko stopi na prosto. Ako odračunimo od tega čas, katerega potrebuje za vožnjo v globočino in iz jame, potem čas, kateri preteče, predno pride rudar na svoje mesto, kjer se usede k delu, prestanke med delom, provzročane po razstreljanju in s tesarskim delom, počitek i. t. d., dobimo čisti delavni čas, ki znaša $6\frac{1}{2}$ ure. — Enako so poročali drugi zvedenci. Izvajanjem teh mož smemo popolnoma verjeti, ker se strinjajo s podatki iz drugih krajev in odgovarjajo popolnoma razmeram. Vpraša se le: Bi ne bilo mogoče teh prestankov skrajšati? Z večjo tehniko pri ureditvi rovov in razstreljevanju, s pomočjo pomožnih delavcev, boljših priprav za odvažanje premoga bi se dalo doseči isto, kar so dosegli drugod: skrajšanje prestankov, skrajšanje delavnika, ne da bi trpel na tem čisti delavnik.

5. Najbolj uvaževanja vreden je pa sledeči ugovor. Kakor svoje dni angleška rudniška podjetja, tako se izgovarjajo tudi avstrijska s tem, da bi morala veliko novega kapitala investirati, ker bi se morale jame popraviti, uvesti tretja skupina delavcev, kopati nove jame i. t. d. To je sicer res. Pa vprašam zopet: Komu v korist bi pa bile te investicije? Ako bi bilo dokazano, da se v šurnem delavniku manj proizvede, bi imela podjetja škodo, ker se novi kapital ne bi obrestoval. Ker pa je, kakor smo prej dokazali, ravno nasprotno resnica, da se namreč proizvodnja ne zmanjša, ampak ostane isto ali se celo še pomnoži, bi se sicer ne nanagloma, pa vedno boljše kapital obrestoval in amortiziral. Pri vsem tem pa bi imeli delodajalci ta dobiček, da bi si vzgojili in pridobili inteligentno, pridno delavstvo, ki bi vedelo ceniti novo uredbo in se po njej ravnati. Ravno na zadnje dejstvo se pri nas še premalo gleda. Da le ima podjetnik delavce — kako je delavstvo, zadovoljno ali nezadovoljno, izobraženo ali ne, ali živi v zadostnih življenjskih razmerah ali ne, na vse to se še pri nas v Avstriji na lastno škodo podjetij premalo pazi. Da je tako, je vzrok ta, ker se v mnogih podjetjih gospodarji prehitro menjajo. Mnogi podjetniki gledajo le na to, kako bi obrt svoj dobro prodali in si s tem osigurali brezdelne rente. — Vzrok

pa je mnogokrat, da, skoraj večinoma tudi trenutna dobičkoželjnost in pohlepnost po visokih dividendah.

6. Da ne trpi pri 8urnem delu proizvodjanje, smo dokazali v splošnem delu. Ravno tako ne bi trpel naš obrt vsled svetovne konkurence, kar smo tudi že prej omenili. Tukaj moramo posebej se ozirati na premogokopska podjetja. Avstrija izvaža največ v Nemčijo in največ iz Nemčije uvaža. Če pa lahko Nemčija v tej obrtni panogi tekmuje z drugimi državami, če lahko izvaža v druge države, celo v Italijo v novejšem času, na drugi strani pa niti ne zadoščuje lastni potrebi ter mora uvažati premog posebno iz Avstrije, smemo iz tega sklepati, da, če ne škodi Nemčiji 8urni delavnik, tudi nam ne bi škodil, posebno če pomislimo, da je pri nas dobava premoga v mnogih ozirih ložja, in da se naša industrija šele razvija v ono veliko drevo, katero je vzraslo v drugih državah iz malih obrtnij.

Ta izvajanja so nas torej privedla do zaključka, da je tudi v Avstriji 8urni delavnik mogoč. Pa vendar se socialnopolitični odsek ni odločil za predlog socialnodemokratskih poslancev, ampak je sklenil na predlog poročevalca dr. Fořta, sprejeti 9urni delavnik za podlago nadaljni razpravi. Omenjeni načrt dr. Fořta dovoljuje celo od 9urnega delavnika, ki se kot normalni delavnik za rudarje pod zemljo naj sprejme v zakon, izjeme tam, kjer so zavoljo geologičnih, tehničnih in drugih važnih razmer neobhodno potrebne.

Ker pa se vlada še načelno ni izrekla za predlog, ne proti predlogu dr. Fořta v socialnopolitičnem odseku, bi bilo odveč, že sedaj razpravljati o tej stvari. Ako se ne uvede naravnost 8urni delavnik, uvede se na vsak način, toliko se lahko reče že danes, 9urni, kakor so storili to na Angleškem — in kakor tam, tako tudi pri nas ne bomo dolgo čakali 8urnega dela.¹⁾

¹⁾ Za sestavo tega spisa sem porabil sledeče vire:

Dr. Lujo Brentano: Ueber das Verhältnis von Arbeitslohn und Arbeitszeit zur Arbeitsleistung; Leipzig. —

Dr. Leo Verkauf: Die Gesetzgebung zu Gunsten der Bergarbeiter in Deutschland und Oesterreich (Archiv für sociale Gesetzgebung und Statistik. IV. zv., str. 618.) —

Dr. F. Schuler: Der Normalarbeitstag in seinen Wirkungen auf die Production (Archiv f. soc. Gesetzgebung und Statistik. IV. zv. 82 sl.) —

Dr. Gerhart pl. Schulze-Gävernitz: Der Grossbetrieb, Leipzig 1892.

Časnika: Neue Freie Presse und Arbeiterzeitung, in sicer štev. za časa stavke od začetka (6.) prosinca — 25. sušca t. l. —

Časopis: Die Zeit, 1900, XXII. 3. Februar, štev. 279.: Der Achtstundentag im Kohlenbergbau. Von Prof. Dr. Lujo Brentano. A. B.